

L. TRUIKYS

KŪRYBOS CREDO

Mūsų šimtmečio pradžioje kartu su naujosiomis meno srovėmis atsirado ir mintis, kad ateities menas neišvengiamai bus muzikos, vaizduojamojo meno formų, spalvų, gal ir judesių sintezė, kuri turėtų gimti operos teatre, nes šiomis formomis sukuriamas operos spektaklis. Buvusios „naujos“ vaizduojamojo meno srovės jau seniai paseno, o neišvengiamos ir ieškomos sintezės, nors jai susidariusios realios sąlygos, dar iki šiol nėra. Turbūt, kaip ir šiandien, svarbiausia kliūtis buvo ta, kad muzikinis operos kolektyvas stovėjo daug toliau nuo vaizduojamojo meno pagrindų, negu kuri nors kita kūrybinės inteligentijos dalis.

„Metropoliteno“ opera skelbė visam pasauliui savo credo (1973), kad opera yra muzika ir neturi jokių bendrų šaknų su drama. Ji ieškojo tinkamo dailininko, bet nerado. Kiti, siekdami „pirmieji“ ištarti šį magišką žodį „sintezė“, leido knygas, įrodinėdami, kad tai „pirmoji pasaulyje knyga apie sintezę“ ir kad sintezė esanti „impulsas, gautas iš muzikos“.

Visi gauna impulsų iš muzikos, bet sintezės iki šiol nėra.

Kai kas mano, kad, muziką pakartojus dekoracijoje, bus sintezė. Taip, galima sudaryti net labai galingą duotos muzikos kompozicinę formulę; bet statiškos formulės negalima kišti po bėgančią muziką.

Dekoracija turi būti įjungta į operą kaip orkestro dalis, kur instrumentai grojo savo atskiras melodijas. Nei variniai, nei mušamieji smuikų nekartoja. Tie du atskiri menai — muzika ir vaizduojamasis menas — turi. Orfo žodžiais tariant, „muzikuoti“.

Vaizduojamojo meno ir jo atradimų žinomoji istorija, kuri atsiremia į Atlantidos epochas, daugybę kartų didesnė negu muzikos istorija ir turi ne mažiau savo išraiškos priemonių bei formų sąskambiams pasiekti. Sintezės kely atsiveria visiškai naujos galimybės. Sunku tik paruošti sąmonę formų santykius suvokti kaip „sąskambius“, ypač sąmonę tų, kurie nėra įsisąmoninę net paprasčiausio Platono nurodymo, gauto iš Egipto: muzikalumas nėra muzikos instrumento įvaldymas. Jis turi būti visuose menuose, turinčiuose harmonijos pagrindus: skulptūroj, tapyboj, architektūroj, muzikoj, šoky, poezijoj. . . Jau 1935 metais supratau, koks chaosas atsiranda scenoje, kai libretas iliustruojamas dekoracijomis arba, dar

blogiau, kai naudojami dramos atradimai operos dekoracijai. Užsispyriau iki amžiaus pabaigos vis tiek atkasti vaizduojamojo meno ir muzikos sintezės konkrečius pagrindus kaip ateities būtinybę. Po 40 metų „laboratorinio“ darbo jau turėjau konkrečių priemonių ir nemaža kompozicijos sistemų moksliskai pagrįstam kūrybiniam sintezės būdai. 1979 metais, kai buvo statomas Verdžio „Don Karlas“, visus veiksmus grindžiau ta pačia „Requiem“ kompozicine formule.

Daug kas mano, kad iš paskutiniųjų veržiamės vergauti operai. Visai ne! Tiesiame ateities kelius. Šiandien opera nėra verta tokių aukų. Sudarytos kūrybos formos yra chaosas. O chaosas — tai tamsa, ir tokia kūryba, užuot kėlusi žmonijos dvasią, visais amžiais buvusi kultūros švyturiu, užpila žmonių sąmonę chaosu, kuris gyvenime gimdo chaosą...

* * *

Rasti muzikos garsams rezonuojančių plastinių formų nėra sunku. Bet nedera tokį sustingusį motyvą kišti po bėgančių muzikos garsų srautu. Todėl ypatingai svarbu pajusti srauto krypties pobūdį ir tai, kas išeina jam susikertant su regimų formų kryptimis. Pastarąsias keisdami, gauname skirtingą muzikos išraišką. Pakankamai sudėtingas dalykas... Stengtis tai įrodyti skeptikui — veltui visos pastangos.

* * *

Juk linija gali skambėti, būdama kaip kinų ar japonų. Kaip Dobužinskio, kuris visą amžių mokėsi kalbėti linijos patraukimu. O čia — jos įtemptos, kaip stygos. Tokios jos irgi skamba, tik kitaip. Graviūra, jungdamasi su kitomis formomis, pabrėžia tikrovės iliuziją. Muzikinės tikrovės.

* * *

Sintezės esmė juk pasiekiami ne stengiantis kartoti duotąją muziką. Tai greičiau savotiška orkestruotės tąsa. Simfoniniame orkestre variniai smuikų nekartoja. Groja sau. Tik toje pačioje tonacijoje. Pakišančią juodą laidotuvių eiseną po šviesiausią koloratūrą, galima jos skambėjimą nuskaidrinti iki nuostabiausio krištolo. Sintezėj kontrastas yra labai galinga priemonė. Tačiau svarbu pajusti ir išlaikyti orkestruotę. Čia šuo ir pakastas.

* * *

Operoje „Don Karlas“ ieškau sąskambių per ritmo grupių proporcijas ir jų išdėstymą. Bandau jungti gotikos formomis. Kartu kratausi bet kokių puošmenų, bet kokių įmantrybių. Imu tik tą gryną architektūros konstrukciją ir ją kartoju. Monotonijos aš nebijau, bet daug kas baisiausiai baidosi pasikartojimų. O imkime, pavyzdžiui, Rytų muziką, Egipto architektūrą, dorėnų epochą... Ritmu pagrįsti dalykai...

* * *

Tos grupės man yra ir atskiri sąskambiai, atskiri akordai. O iš rezonuojančių kryptių, nuo buko kampo iki smailo, galima visą fortepijono klaviatūrą sudaryti. Ir nebūtinai tiesiomis linijomis.

* * *

Atskiras smulkias formas galima būtų pavadinti atskiriomis melodijomis. Jos daug kur trukdytų, jei nebūtų konstruktyviųjų formų, sudarančių „nugarkaulį“. O kita vertus, jos neišvengiamai tampa ir viso spektaklio ašies dalimi. Kad ir tokios tragedijos, kaip „Don Karlas“.

* * *

Dramos teatre atrandamos priemonės operos dekoracijoms visiškai netinka. Dramos aktoriaus judesiui, jo balsui reikia labai suprastintų formų, ir dramos teatrai tai teisingai jaučia. Na, sakysim, dekoracijas Vagneriui galbūt neblogai gali padaryti ir geras dramos dailininkas, nes pačiai Vagnerio muzikos formai reikia labai suprastintai išreikštos didelės jėgos. Mocarto ir senųjų klasikų muzikai, priešingai. . .

* * *

Reikia būti labai subrendusiam, kad pradėtum formas jausti kaip sąskambius. Juk čia ta pati muzika! Šias formas tinkamai jungiant, jų išraiška skamba. Jeigu visuma yra harmoninga, orkestruota, o kokia viena ar antra forma iškrenta, šią disharmoniją mes tučtuojau pamatome. Bet ne visi tai jaučia. Kiti tapytojai mano, kad užtenka supjudyti raudona su mėlyna. . . Tuo tarpu imkim Van Gogą. Jis sakė, kad jam „srovės gyventi neduoda“, jis tiesiog trokštąs. . . Ir jo medžiai savo formomis juk kalba, žvaigždės sukasi. Ir dangus įsijungia. . . Tai yra jo muzika. Jį gyvybė kankino, iš tos kančios viskas ir tryško. Tai štai, gal verta nuo šito ir pradėti? Tai nelengva. . .